

School for Teachers
Училище за учители

ИНОВАЦИИ В ДИДАКТИКАТА НА ГЕОГРАФИЯТА

Йордан Адолфов

Професионална гимназия по туризъм „Иван П. Павлов“ – Русе

Резюме. В текста се описват теоретичните основи на иновационните процеси в географското образование. Обхваната е терминологичната същност с акцент върху взаимовръзките „традиция – иновация“. Разграничени са понятията иновация, педагогическа иновация, иноватика и педагогическа иноватика и връзката им с презентациите на географско съдържание. Представят се емпирични проучвания за употребата на електронните образователни ресурси, в частност презентациите и тяхната мултимедийна визуализация. Парадигмата на автора заключава вижданията за внедряването на иновациите в географското образование чрез дидактическите умения на един млад учител.

Ключови думи: теория; иновация; традиция; презентация; география

*„Дори да обиколим света в търсене на красотата,
не я ли носим в себе си, не ще я открием!“*

Ралф Емърсън

През изминалите години на социален преход българското образование и училище преживява странни *„реформаторски метаморфози“*, на принципа на махалото. Става дума за балансиране между образователни традиции и иновации.

Не буди съмнение необходимостта и неизбежността на взаимовръзката между иновации и традиции в развитието на образованието, педагогическата наука и практика. Но тази връзка рядко бива балансирана. През изминалите години на педагогическото реформаторство и съпротива срещу него се наблюдават различни *„уклони ту в една, ту в друга посока“*. Това е закономерно в условията на социален преход на обществото и образованието от едно качествено състояние в друго.

Но в същото време, аритметричните действия може да се преподават и изучават с тебешир или с мултимедия, със сметало или с калкулатор, с тетрадка или с компютър, с учебник или по интернет. Ето защо педагогическата иновация съжителства неотменно с педагогическата традиция. Тогава, когато се наруши пропорцията между тези две съставки, училището и образованието

изпадат или в „педагогически догматизъм и архаизъм“, или в „педагогически екстремизъм“ и „волунтаризъм“.

Смисълът и замисълът на педагогическата иновация в съвременния образователен информационен процес все по-широко навлизане на технологичния подход. Смисълът одухотворява работата на човека, а учителят изпитва удовлетворение чрез разкриване на замисъла на дейността, идеята и нововъведението.

Преходът от традиционно към иновационно образование може да се представи чрез съпоставими качествени характеристики (таблица 1).

Таблица 1

ТРАДИЦИОННО ОБРАЗОВАНИЕ	НОВО ОБРАЗОВАНИЕ
Знанията са линейни и фрагментирани (частни).	Интегративен модел на знания.
Знанията са статични.	Знанията са относителни и множествени.
Предимство на запомнянето и възпроизвеждането.	Приоритет имат мисленето и решаването на проблемите.
Учителят предава информацията.	Учителят подпомага самостоятелната дейност на ученика и му оказва подкрепа в ученето и развитието.
Учителят изгражда поведението на ученика чрез външни фактори, регламентира отношенията.	Учителят се стреми да създава образователна среда, подпомагаща личностното развитие, създава мотивация, учи на общуване, насърчава ученика.
Ученикът е приемник и пасивен получател на информацията.	Ученикът е самостоятелен, критичен субект (не възприема наготово информацията).
Целта е получаване на знания, умения и навици и възпроизвеждането им (репродукция)	Няма само възпроизвеждане на информация, а ученикът стига сам до изводите.
Обучението е строго организиран и регламентиран процес.	Процесът на обучение е поливалентен, гъвкав, работи се в екип.
Обучението се провежда на едно централно място.	Обучението се провежда на различни места, използват се разнообразни форми.
Организационната единица е клас.	Нива и групи – гъвкава и диференцирана структура в училището.
Училищната среда е затворена, ресурсите (пространствени и времеви) са ограничени и неизменни.	Отворена образователна среда (училищна и извънучилищна), гъвкавост по отношение на време и пространство.

Новостите в образованието предполагат иновационно организирано училище, което да притежава функциите и удобствата за развитие на обучението,

независимо дали става въпрос за функционалната роля на ученика, или тази на учителя, като:

- режим на развитие;
- творческа образователна сфера;
- творческо усвояване и прилагане на знанията за решаване на проблеми;
- креативна (учеща) организация;
- развитие на индивидуалността;
- възприемчивост към иновации;
- многообразие и диференциация.

Най-често понятието „**иновация**“ е определяно като едно от ключовите понятия на съвременната наука и образование. Независимо от това, че липсва единство между тях при разкриване на същността му. Етимологическото значение на думата „иновация“ (от лат. *in* – във, и *novus* – нов) означава нововъведение, новаторство, изменение, промяна, новост, въвеждане на изменения и други. Понятието „иновация“ получава гражданственост най-напред в икономическата сфера. Но и тази област при неговото използване, твърде често се влагат различни смисли в различни пазарни контексти.

Терминът се въвежда още през 1912 г. от австрийския икономист Йозеф Щумпетер първоначално за употреба в областта на техниката и технологиите, а впоследствие навлиза във всички сфери на социалния живот – образование, наука и т.н. През 1939 г. е публикуван неговият труд „Икономически цикли“, където изследва основните понятия за иноватиката като наука.

Педагогическата иновация е „нововъведение, целенасочено изменение, внасящо в образователната среда стабилни елементи (новости), подобряващи характеристики както на отделните части и на компонентите, така и на цялата образователна система; процес на усвояване на новостите, като нови средства, методи, методики, технологии, програми и други“.

Тълкуването на сходствата и нюансите в дефинирането на понятието „иновация“ позволява да се утвърди, че същността му се изразява в такава промяна, при която чрез използване на изобретения или съществуващи инструменти по нов начин се въвеждат в практиката нови и полезни методи, техники, продукти и услуги и така създаденото ново измерение за действие и реорганизация в обществото, се нарича иновация.

Резултат на изследванията през различни времеви разрези и от специфичен ракурс са множеството дефиниции на понятието „иновация“. В съответствие с целта на изследването могат да се открият следните.

Таблица 2

Автор	Дефиниция
Борисов, А. Б., Большой экономический словарь. Москва: Книжный мир, 2000	Иновация (нововъведение) – резултат от творческа дейност, насочена към разработване, създаване и разпространение на нови видове изделия и технологии, към внедряване на нови организационни форми и др.
Иновационный менеджмент: Учеб. Пособие. Санкт Петербург: Наука, 2000	Иновация – използва се в една или друга сфера на обществото в резултат на интелектуална (научно-техническа) дейност, насочена към усъвършенстване на процеса на дейност и неговите резултати.
Балабанов, И. Т. Иновационен мениджмънт. Санкт Петербург: Питер, 2001	Иновацията (англ. Innovation – нововъведение, новост, новаторство) представлява материализиран резултат, получен при влягането на капитал в нова техника или технологии, в нови форми на организация на производството, труда, обслужването и управлението, вкл. В нови форми на контрол, отчет, методи на планиране, прийоми за анализ и др.
Большой толковый словарь. Москва: Вече АСТ, 1998	Иновация – доведен до пазара резултат от научни изследвания и опитно-конструкторски разработки (НИОКР).
Брайан, Т. Управление научно-техническими нововведениями. Москва: Экономика, 1989	Иновация – процес, при който интелектуалната стока – изображение, информация, ноу-хау или идея – има икономическо съдържание.
Валдайцев, С. В. Оценка бизнеса и инноваций. Москва: Фидин, 1997	Иновацията е продуктова линия, основана на специално разработена и оригинална технология, която е способна да предложи на пазара продукт, удовлетворяващ неосигурени съществуващи потребности.
Валена, Ф. Управление инновациями. Москва: Прогресс, 1885	Иновация – изменение в първоначалната структура на производствения механизъм, т.е. преход от вътрешна структура към ново състояние; отнася се до продукция, технологии, средства за производство, професионална и квалификационна структура на работната сила и организациите, до изменения както с положителни, така и с отрицателни социално-икономически последиствия.

Внедряването на иновации и иновативни дидактически модели в образователното пространство е толкова интензивно, че е причина за възникването на нова изследователска област – педагогическата иноватика. Тя, за разлика от педагогиката, е млада наука. За нея започва да се говори през 80-те години на миналия век. Днес педагогическата иноватика се намира на етап утвърждаване на своята идентичност и емпирично изследване. Тя се заражда като движе-

ние на учители новатори и след това става предмет на изследване от учените. През последните години вниманието на учените от цял свят към иновациите в образованието придобива буквално взривен характер.

„Дайте ми лост и аз ще повдигна Земята!“ – тази знаменита фраза на Архимед илюстрира възможностите на лоста като физическо понятие. Ако я перефразирам в ракурса на изложението, тя ще звучи така: **„Дайте ми иновации и аз ще реформирам образованието!“**. Под педагогическа иноватика се разбира „учение за създаване на педагогически новости, тяхната оценка и усвояване от педагогическата общност, използване и прилагане в практиката“.

Педагогическата иноватика и нейният методологически апарат са действено средство за модернизация и реформиране, за изменение и развитие на образованието. Много педагогически и образователни новости, като стандарти, нова структура на училището, профилираните гимназии, професионалните гимназии, външното стандартизирано оценяване и други, все още не са осмислени цялостно в методологически контекст. Редица единични нововъведения изискват специална работа за научното си обосноваване.

Преди всичко следва да се разграничат понятията новост и иновация. Под педагогическа новост се разбира някаква идея, метод, средство, технология или система, а иновацията е процес на внедряване и усвояване на тази новост. Посредством конструиране на иновации може да се осъществява и управлява промяната на образователните системи както на равнище училище, така и на местно, регионално и национално равнище. Понятието иновация е синоним на понятието нововъведение.

Методиката на иноватиката създава специална дидактическа среда за подготовката на учителя да иновира в практиката, с която непрекъснато да подобрява нейното качество, в интерес на ученика. В училищно организираното обучение голямо значение придобиват развитието и приложението на новите информационни технологии за възприемане, преработване и предаване на информация.

Появи се движение на „учители експериментатори“ и „учители новатори“. Не само учители, но и цели училища участват в провежданите реформи, опирайки се на педагогическата иноватика. В прилагането на иновационните идеи и нововъведения присъстват дидактически компоненти, които поотделно и в съвкупност имат статут на педагогически новости и иновации. Иновациите в преподаването и ученето изискват прилагане на ефективни методи на обучение, поддържащи желанието на учениците за учене, за развитие и реализация на човешката индивидуалност.

Целта е да се синхронизират регламентираните стандарти в географското образование (които имат задължителен характер), с по-гъвкаво съчетаване на методите на обучение, чиято идейна рамка е достигане на образование за разбирането, а не знание заради самото знание. Новите цели на средното об-

разование изискват използването на нови методи на обучение, които да стимулират мисленето, улесняват усвояването на учебното съдържание, развиват интелектуалните и практическите умения на учениците, превръщат ги в активни участници в процеса на обучение.

Иновацията в творческото мислене е отплата за усилията, които се правят, за да се създаде нов продукт. Необходимо е да се знае, че творческото мислене не се унаследява, то се придобива чрез подходящо учене. Причината е, че обучението е взаимно свързана дейност на учителя и ученика, която е двустранна и двукомпонентна – преподаването (дейността на учителя) и ученето (дейността на ученика).

Потребността от иновации започва с осъзнаване на очерталите се противоречия между сегашното състояние на образованието и породените нови изисквания. Иновационните модели могат да се отнасят до всички звена в българското образование и трябва да намерят своето място и при обучението по различните учебни дисциплини.

Чрез иновативните модели днешните учители открояват някои аспекти, които обвързват с безспорната подкрепа на информационно-комуникационните технологии в учебно-познавателния процес:

- по-голям интерес от страна на учениците и проява на по-голяма самостоятелност;
- по-силно мотивиране за учебната дейност;
- повишаване на интереса към учебния процес;
- постигане на по-активно участие и по-лесно разкриване на вътрешната същност на изучаваните явления и практическото им приложение;
- улесняване на преподавателската дейност на база потенциалните възможности на презентациите (мултимедиаалност) и онагледяването на новото учебно съдържание.

Различните информационни технологии допринасят в обучението за качествено изграждане на учениците и учителите като специалисти в работата на различните дидактически средства, като презентации, учебни филми, интерактивна дъска, интернет браузъри, специализирани софтуерни програми и други.

От проучените изследвания могат да се конкретизират три основни момента, в които се разкрива незаменимата помощ на компютъра в работата на учителя: използване на интернет, използване на образователни игри, съставяне на презентации чрез *PowerPoint*.

Презентациите с *PowerPoint* се използват с успех в съвременното обучение за създаване на мултимедийни материали. Те са предназначени непосредствено за уроци за нови знания, обобщение, дейности за самоподготовка и самостоятелна работа на учениците. Чрез *PowerPoint* се цели обучаемият да възприеме дадена тема и да обобщи нейното съдържание чрез включване на по-голяма част от своите сетива.

Големият интерес на учениците към информационно-комуникационните технологии определя използването им в учебния процес като силен и мотивиращ фактор за изпълнение на поставените задачи и постигане на дидактически цели.

Чрез използването на информационно-комуникационните технологии в обучението по география се стимулират мотивацията, диференциацията на учебното съдържание, бързият контрол, онагледяването, съкращаването на времето за обработка на информацията, повишаването на научното ниво и други. Новите информационно-комуникационни технологии са неизменна част от обществения живот и по този начин стават необходими в съвременното обучение. Правилното използване на съвременните образователни технологии с иновационен подход повишава ефективността на преподаването и ученето.

Компютърните образователни технологии могат да се използват в обучението, когато са налице предимствата от тяхното използване в сравнение с традиционните подходи. С навлизането на компютърната технология в училище започва нов етап в интензификацията на обучението, в това число и по география и икономика. Усвояваните географски знания в някои случаи са трудно разбираеми и абстрактни. Затова тяхното възприемане, както зрително така и слухово, може да се улесни чрез използването на подходяща учебна техника.

Към многобройния набор от технически средства, използвани в образователната сфера, компютрите активно се използват в учебния процес за формиране, онагледяване и затвърждаване на знанията за контрол, дейности, активно учене и прочие, като създават възможност за повишаване на научната стойност на преподавания материал чрез разработване на компютърни уроци на високо методическо и съдържателно равнище.

С развитието на информационните технологии една от най-динамичните сфери на съвременния живот се усъвършенстват и начините за предаване на информация. Именно такава е мултимедията или мултимедиалността. Понятието мултимедиен се разбира като (мулти – много, медия – среда). То се отнася до компютърната технология, която преработва и представя данните от всички медии: текст, графика, анимация, звук и видео в едно цяло. Тази съвременна технология предоставя възможност за повишаване ефективността на обучението по география.

Днес въпросът за използването на мултимедийните продукти в обучението по география придобива значителна актуалност след бурното развитие на информационните технологии. Използването на мултимедийната технология в обучението по география има голямо значение за правилното формиране на географските понятия, като оказва въздействие върху учащите се, въвличайки ги активно в учебния процес.

Чрез мултимедийното представяне на информацията се създават възможности за онагледяване на географски обекти, явления и процеси, които невинно се поддават на традиционно описание. Редица продукти, като слайдшоу, мултимедийните бази от данни, географски карти, атласи и не на последно място обучаващите програми, ще поставят учебния процес по география на ново, по-качествено равнище в българските училища.

В днешния информационен век ролите на ученика и учителя в образователния процес са коренно променени. Твърде дълго господстваха в училище и продължават да господстват разказът и обяснението на учителя и слушането на ученика. Такъв подход не подготвя подрастващите за самостоятелно вземане на решение, макар че и двата метода не са загубили значението си. Съотношението обаче между тях и новите методи е в дисхармония.

Днес приоритетите на образованието са променени. На преден план се извежда развитието на ученика, а не обучението му. Ученикът е в училище, за да търси и да открие с помощта на учителя онова, което е най-добро за неговото личностно развитие. Учителят и ученикът с общи усилия създават учебна среда, която предлага различни стратегии на учене, за да може всеки да изработи свой индивидуален стил, който е най-ползотворен за него.

„Всеки ученик да се научи да учи“ – това е новото разбиране на образователния процес. Макар да звучи по нов начин, тази цел е била идеал на човечеството в продължение на хилядолетия.

Нововъведенията (иновациите) в обучението показват на ученика как да анализира факторите, които оказват влияние върху неговото учене. Помагат му не само успешно да учи, но и да носи отговорността за собственото си обучение. Те поставят приоритета върху това как да учи, а не върху това какво да учи ученикът.

Хората учат по различен начин и различията не са само индивидуални. Всеки подбира стратегия в зависимост от задачите, които си поставя, настроението, силата на мотивация и други. Колкото по-добре обаче се познават методите на учене, толкова по-успешно ще се учи. Нововъведенията в обучението и ученето развиват независимостта на ученика без оглед на възрастта. Те му дават възможност да бъде по-уверен и да разчита на себе си.

Фокусът е поставен върху индивида и стратегиите на обучение имат за цел да развиват неговата автономност, т.е. за да се използват новите учебни средства (учебници, сборници и други помагала), трябва да се познават методите на учене. Това е предпоставка за самостоятелност. Да учиш другите, означава непрекъснато да обучаващ себе си. В това отношение на помощ идват нововъведенията (иновациите) в обучението и ученето. Ученето е дейност, която продължава през целия живот на човека. Всеки ученик би трябвало да си изгради стил на учене, но и всеки учител трябва да има свой стил на преподаване.

Най-силно влияние върху мотивите оказват емоциите. Подбудите на човешкото поведение най-често са емоциите. В обучението по география те са в пряка обвързаност със спецификите на учебното съдържание (възможност за изучаване на значими за съвременния човек проблеми, важни в житейски план за младите хора, дискуссионни, проблематизирани теми) и целите в обвързаност с общите цели на образованието (декомпозирани на ниво знания, умения и компетенции). Последните представляват критерии за оценяване на постиженията в образованието. Те се конкретизират за всяка тема от учебното съдържание.

Част от изследваните проблемни въпроси са твърде дискуссионни и нямат еднозначен отговор вследствие на сериозните проучвания на библиографски източници в педагогически, психологически, методически и дидактически аспект; опита за тяхната систематизация спрямо структурно-логическия вариант на проучването; минималния емпиричен опит на изследователя и гледната точка на един мотивиран млад човек, който възприема професията на „учител по география“ като призвание.

ЛИТЕРАТУРА

- Балкански, П. (2010). *Балансиране между традиции и иновации в образованието*. София: Просвета. 5 – 6.
- Балкански, П. (2010). *Иновацията – нова философия на образованието*. София: Просвета. 9 – 10.
- Ганев, Ст. (2001). *Аудиовизуални и информационни технологии в образованието*. София. 54 – 81.
- Дерменджиева, С., Събева, П. & Димитрова, Б. (2010). География и образование. *Методика на обучението по география 1 част*. Велико Търново: Св.св. Кирил и Методий.
- Димитров, Д. (2012). Ролята на информационните технологии в обучението по компютърна техника и технологии за повишаване на ефективността в обучението на учениците. *Професионално образование*, година XIV, книжка 1, с. 43 – 47.
- Костов, И. (2014). *Иновационни подходи в дейността на педагогическите съвети – монография*. Пл. Медиятех. Русе. 24 – 31.
- Костова, З. (1999). Как да учим успешно? *Иновации в обучението*. София: Педагог.
- Маноилова, М. & Коцев, Г. (2002). Мултимедийни технологии в обучението по география. *Обучението по география*, том 5 – 6. София: Главна редакция на педагогическите издания при МОН.
- Милев, А. (1958). *Речник на чуждите думи в българския език*. София: Наука и изкуство. с. 234.

- Минежигов, В. А. (2004). *Словарь-справочник по педагогика* автор – сост. Москва: Сфера. 122 – 123.
- Минков, М. (1966). *Английско-български речник*. София: Издателство на БАН. с.803.
- Стефанова, М. (2005). *Педагогическа иновация*. София: Петекстон. с.37.
- Тодоров, Ю. (2004). *Аудиовизуални и информационни технологии в образованието*. София: Веда Словена – ЖГ.
- Худорский, А. В. (2009). *Педагогическа иноватика*. Москва: Новая школа.
- Цанков, С. & Войноховска, В. (2014). *Ролята на съвременните информационни образователни технологии за повишаване мотивацията на обучаемите*. Русе. Ангел Кънчев – серия 11. с. 142 – 144.
- Шехова, М. (2010). *Традиционното и ново образование*. София: Просвета. 17 – 19.
- Шумпетер, Й. (1982). *Теория экономического развития*. Москва: Прогрес.

REFERENCES

- Balkanski, P. (2010). *Balansiranje mezhdu tradicii i inovacii v obrazovanieto*. Sofia: Prosveta. 5 – 6.
- Balkanski, P. (2010). *Inovatsiyata – nova filosofia na obrazovanieto*. Sofia: Prosveta. 9 – 10.
- Ganev, St. (2001). *Audiovizualni i informatsionni tehnologii v obrazovanieto*. Sofia. 54 - 81.
- Dermendzhieva, S., Sabeva, P. & Dimitrova, B. (2010). *Geografia i obrazovanie/ Metodika na obuchenieto po geografia 1 chast. Veliko Tarnovo: UI „Sv.sv. Kiril i Metodiy”*. p. 265.
- Dimitrov, D. (2012). *Rolyata na informatsionnite tehnologii v obuchenieto po kompyutarna tehnika i tehnologii za povishavane na effektivnostta v obuchenieto na uchenitsite. Vocational Education, godina XIV, knizhka 1. p. 43 – 47.*
- Kostov, I. (2014). *Inovatsionni podhodi v deynostta na pedagogicheskite saveti – monografia*. Pl. Mediateh. Ruse. 24 – 31.
- Kostova, Z. (1999). *Kak da uchim uspeshno? Inovatsii v obuchenieto*. Sofia: Pedagog. s.5 – 7, 9 – 16.
- Manoilova, M. & Kotsev, G. (2002). *Multimediyni tehnologii v obuchenieto po Geografia. Obuchenieto po Geografia*. Vol. 5 – 6. Sofia: Glavna redaktsia na pedagogicheskite izdania pri MON.
- Milev, A. (1958). *Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskia ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo. s. 234.
- Minezhikov, V. A. (2004). *Slovary-spravochnik po pedagogika*. Moskva: Sfera. 122 – 123.

- Minkov, M. (1966). *Angliysko – balgarski rechnik*. Sofia: Izdatelstvo na BAN. s. 803.
- Stefanova, M. (2005). *Pedagogicheska inovatsia*. Sofia: Petekston. s.37.
- Todorov, Yu. (2004). *Audiovizualni i informatsionni tehnologii v obrazovaniето*. Sofia: Veda Slovena – ZhG.
- Hudorskii, A. V. (2009). *Pedagogicheska inovatika*. Moskva: Novaya shkola.
- Tsankov, S. & Voynohovska, V. (2014). *Rolyata na savremennite informatsionni obrazovatelni tehnologii za povishavane motivatsiyata na obuchaemite*. Ruse: Angel Kanchev – seria 11. p. 142 – 144.
- Shehova, M. (2010). *Traditsionnoto i novo obrazovanie*. Sofia: Prosveta. 17 – 19.
- Shumpeter, Y. (1982). *Teoria ekonomicheskogo razvitia*. Moskva: Progres.

INNOVATIONS IN THE DIDACTICS OF GEOGRAPHY

Abstract. The text describes the theoretical foundations of innovation processes in geographical education. The terminological essence is covered with an emphasis on the interrelationships “tradition – innovation”. The concepts of innovation, pedagogical innovation, innovation and pedagogical innovation and their connection with the presentations of geographical content are distinguished. Empirical studies on the use of electronic educational resources, in particular presentations and their multimedia visualization, are presented. The author’s paradigm locks the views on the introduction of innovations in geographical education through the didactic skills of a young teacher.

Keywords: theory; innovation; tradition; presentation; geography

✉ **Yordan Adolfov**

Teacher in Tourism and Geography Subjects
“Ivan P. Pavlov” Vocational School of Tourism
4, Lipnik St.
Ruse, Bulgaria
E-mail: yordan94@abv.bg